

هنر معاصر در کشورهای غیر متعهد

CONTEMPORARY ART
OF THE NON ALIGNED COUNTRIES 1995
JAKARTA - INDONESIA

جاکارتا، ۱۰-۱۹ اردیبهشت، ۱۳۷۴ (۳۰-۲۹ آوریل، ۱۹۹۵)

هنر معاصر در کشورهای غیرمتعهد، عنوان کنفرانس و نمایشگاهی است که توسط سازمان جنبش غیرمتعهدها در اردیبهشت ماه ۱۳۷۴ در جاکارتا، مرکز اندونزی برگزار گردید. موضوع و مضمون اصلی سمینار و نمایشگاه تنوعات و موقعیت هنر معاصر و موضوع فرعی آن بازتاب تحولات اجتماعی - فرهنگی کشورهای در حال توسعه در هنر معاصر بود.

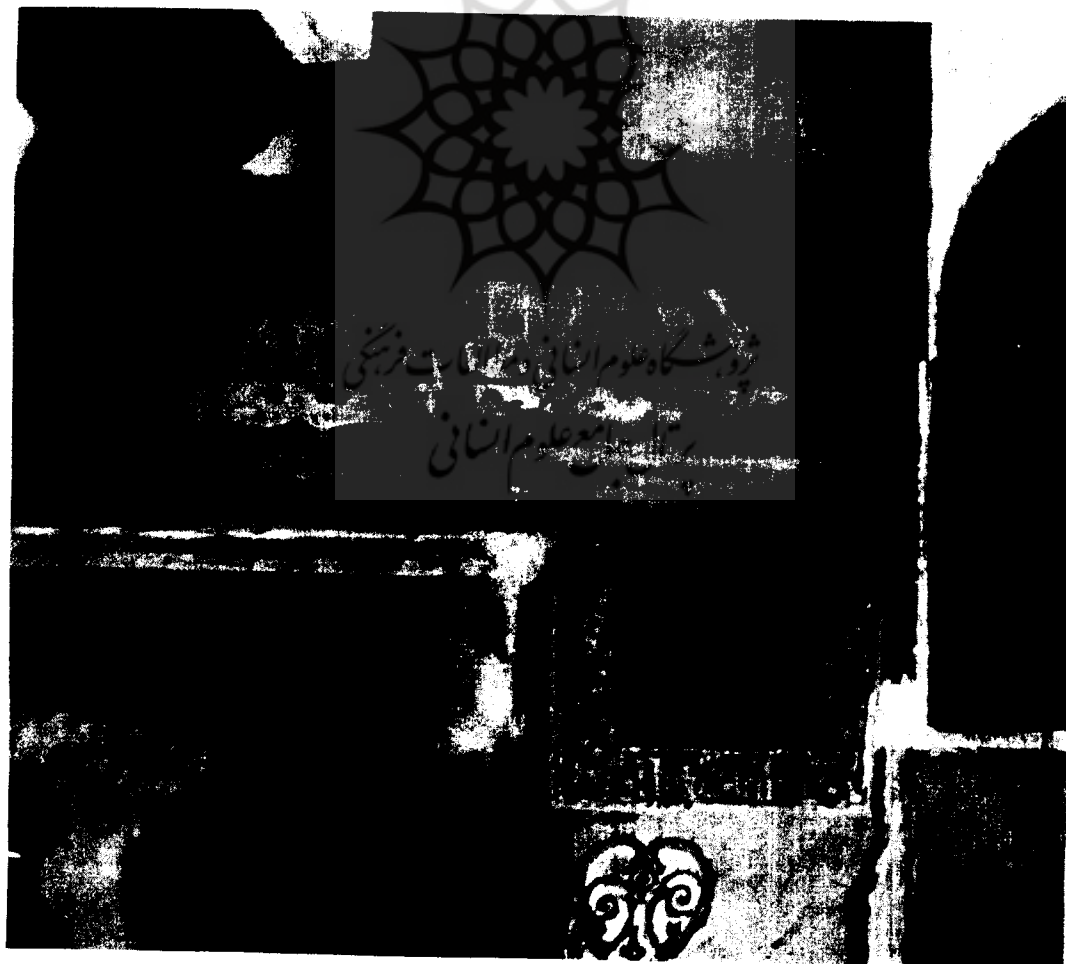
هدف عمده از برپایی نمایشگاه و سمینار عبارت بود از تحکیم روابط فرهنگی بین کشورهای عضو و هم چنین جایگزینی نظریه دیگری برای فهم هنر معاصر دنیا.

به دعوت دولت اندونزی و با همکاری معاون محترم امور هنری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نماینده‌ای از ایران (رحیم نجفی برزگر) جهت شرکت در سمینار و نمایشگاه هنر معاصر راهی کشور اندونزی گردید. آنچه در پی می‌آید گزارشی است از این سفر.

ملاحظات

رشد و توسعه هنر معاصر در دهه ۸۰ موجب گردیده است تا مفاهیمی که در هنر مدرن به فراموشی سپرده شده بود، مجدداً و به‌طور گسترده مورد بحث و بررسی قرار گیرد؛ مفاهیمی مانند زن، مشکل محیط‌زیست، قومیت، هویت ملی، تنوع زمینه‌های تاریخی،

برداشت‌های منطقه‌ای و مدرنیته. انکار نمی‌توان کرد که چنین توسعه‌ای معلول تحولات پرشتابی است که در سطح جهانی به وقوع می‌پیوندد. رشد اقتصادی، تحولات اجتماعی و سیاسی، به‌ویژه پس از پایان جنگ سرد، به روابط و موقعیت‌ها صورت تازه‌ای بخشیده و تقسیم‌بندی «شمال و جنوب» را به‌وجود آورده است. دوگانگی شرق و غرب، که نیز یکی از مباحث اساسی مدرن‌ساختن یکپارچه جوامع بود، اکنون دیگر مطرح نیست. مفهوم شمال و جنوب اولین بار در انجمن رُم (Club of Rome) در سال ۱۹۷۰ مطرح شد. از آن پس این اصطلاح در گردهم‌آیی‌های بین‌المللی (نظیر گردهم‌آیی سران جنبش غیرمتعهدها در جاکارتا ۱۹۹۲)

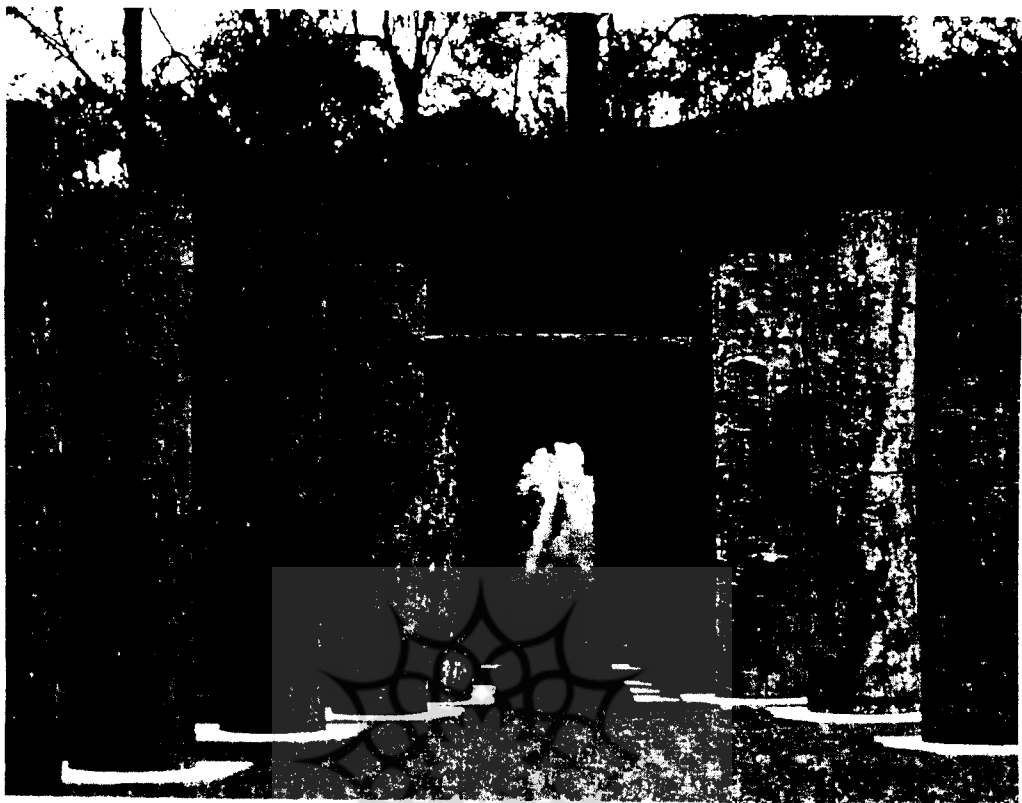
معاصر در کشورهای غیرمتعهد؛ وحدت در کثرت، نه تنها به بررسی پیشرفت‌های حوزه جنوب توجه داشت بلکه به موضوعات هنر جهانی به‌طور کلی نیز پرداخت. موضوع «هنر معاصر بین‌الملل» به‌عنوان محور گفت‌وگوها مطرح گردید و اشتراکات و اختلافات آن‌ها بررسی شد. هم‌چنین در سمینار بر حفظ وحدت برای انتقال تجربه‌های هنری ویژه و متنوع نیز تأکید شد.

* * *

تداوم فعالیت جنبش غیرمتعهدها در دوره بعد از جنگ سرد در گردهم‌آیی سران کشورهای غیرمتعهد در سال ۱۹۹۲ مورد بحث قرار گرفت. در آن‌زمان این نکته مورد تأکید بود که جنبش باید حول موضوع همکاری‌های

مورد استفاده بسیار یافته است. این اصطلاح نه تنها در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی بلکه در زمینه‌های فرهنگی - اجتماعی نیز به کار می‌رود. بسط هنر معاصر را از موضع مفهوم شمال و جنوب نیز می‌توان لحاظ کرد. شمال که هنوز سلطه و تفوق دارد، باز به سنت جوامع بین‌الملل متکی است. هنر معاصر گرچه واکنشی بر علیه مدرنیسم است لیکن موضوعات جهانی را مدنظر دارد؛ مانند جنسیت، انسان‌گرایی، محیط‌زیست، بی‌عدالتی و از خود بیگانگی در جوامع پیشرفته. توسعه در حوزه کشورهای جنوب، گرچه نه به‌طور کامل، به اوضاع جهانی وابستگی ندارد. در این حوزه تنوعات و گوناگونی محل بحث و گفت‌وگو است. سمینار هنر

ارزش‌های هنر غربی، یا شمالی، است که جنبه جهانی دارد. بنابراین تمامی فرم‌های هنری غیر غربی خارج از این جریان لحاظ می‌گردد.

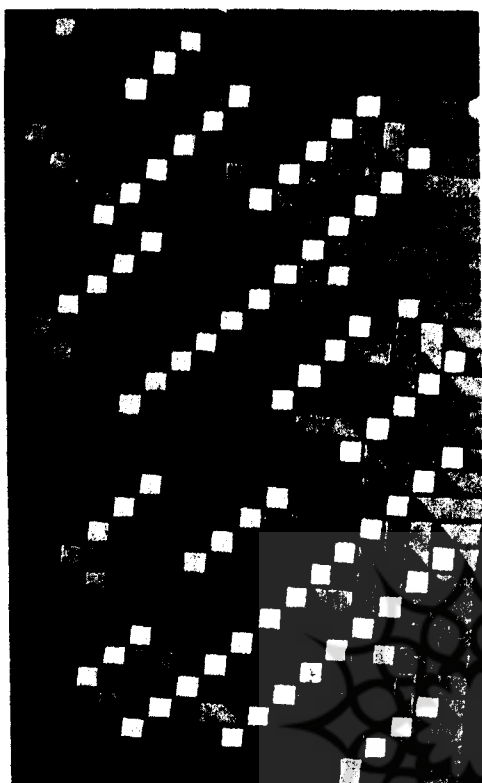
با وجود این، تحولات اخیر در زمینه نقد هنر راهی دیگر می‌پیماید. در این زمینه نظریاتی برخلاف نظریه‌های سابق مطرح گردیده که تفوق را در یک حوزه و نقش حاشیه‌ای قایل شدن در حوزه دیگر را مورد تردید قرار داده است. نظری که اخیراً مطرح شده و به حقیقت نیز نزدیک‌تر است این است که تحولات هنر معاصر در جهات گوناگون صورت می‌گیرد و بسیاری از این جهات در کشورهای جنوب (غیر غربی) تحقق یافته است.

اهداف سمینار و نمایشگاه

هنر معاصر در کشورهای غیرمتعهد از برپایی نمایشگاه و سمینار دو هدف عمده را دنبال می‌کند. نخست این‌که

اقتصادی و توسعه‌ای بین کشورهای جنوب متمرکز شود. بنابراین، این تمرکز دستور جلسه جنبش به ریاست سوهارتو از سال ۱۹۹۲ الی ۱۹۹۵ می‌گردد. جنبش عدم تعهد، همواره به بی‌طرفی شناخته شده است. با وجود این، جنبش به نهادی برای بیان و بررسی مسائلی خاص در ارتباط با کشورهای عضو نیز تبدیل شده است. این چرخش باعث شده تا جنبش بر دو حوزه مهم بحث و بررسی متمرکز یابد: حوزه محلی-ملی و حوزه بین‌المللی.

در حوزه بین‌المللی همواره مشکل گفت‌وگو بین شمال و جنوب وجود داشته است. در ارتباط با این گفت‌وگو بوده است که بعضی از فرهنگ‌های کشورهای جنوب در ارتباط با فرهنگ‌های غالب شمال، جنبه حاشیه‌ای یافته‌اند. در ارزیابی هنرها نیز وضع بدین‌سان است. نظر شایع منتقدان هنر نیز این است که تنها

روابط فرهنگی را بین کشورهای عضو تحکیم بخشد، و دوم این‌که نظریه دیگری را برای فهم هنر معاصر در دنیا جایگزین نظر شایع سازد، افزایش تفاهات فرهنگی نیز، به‌ویژه از طریق بُعد فرهنگی جنبش عدم تعهد، در اهداف برپایی نمایشگاه و سمینار لحاظ گردیده بود. هنر معاصر در بعضی از کشورهای عضو نمونه فرهنگ جهانی تلقی می‌گردد. نمایشگاه متعاقباً توانست جلوه‌ای از تنوعات را در عرصه هنر معاصر به‌نمایش بگذارد.

موضوع:

موضوع اصلی سمینار و نمایشگاه تنوعات و موقعیت هنر معاصر و موضوع فرعی بازتاب تحولات اجتماعی فرهنگی کشورهای در حال توسعه در هنر معاصر بود.

میزبان سمینار و سازمان‌دهنده:

دولت جمهوری اندونزی (اداره کل فرهنگ، وزارت فرهنگ) بود و شرکت‌کنندگان در سمینار نمایندگان کشورهای عضو جنبش عدم تعهد بودند.

زمان:

برپایی سمینار هم‌زمان با گردهم‌آیی وزرای امور خارجه کشورهای عضو جنبش عدم تعهد بود. نمایشگاه نیز از ۷ اردیبهشت تا ۶ خرداد (۲۸ آوریل تا ۲۷ می ۱۹۹۵) در محل موزه ملی اندونزی (National Gallery of Indonesia) دایر شده و قرار بود در حدود ۴۰۰ اثر از ۱۱۱ کشور عضو به نمایشگاه ارسال گردد و از هر کشور حداقل یک‌نفر در مراسم حضور یابد اما در عمل تعداد آثار و شرکت‌کنندگان بسیار کم‌تر از رقم پیش‌بینی شده بود، یعنی شرکت ۳۴ کشور با ۳۵۰ اثر که اکثر آثار متعلق به هنرمندان کشور اندونزی بود. به همین خاطر کشور میزبان بسیار نگران شرکت کشورها بود و حضور اعضا

برای آن‌ها پراهمیت تلقی می‌گردید. سمینار و نمایشگاه پوشش خبری خوبی داشت و منتقدان هنری از کشورهای مختلف و نیز خبرنگارانی که قبلاً از مراسم گردهم‌آیی وزرای عضو جنبش خبر تهیه می‌کردند، به تفسیر و تهیه گزارش از سمینار و نمایشگاه مشغول بودند.

نمایشگاه در روز ۷ اردیبهشت (۲۸ آوریل ۱۹۹۵) توسط سوهارتو رییس‌جمهور کشور اندونزی افتتاح شد. وزیر فرهنگ اندونزی به‌عنوان سخنران مراسم افتتاح ضمن خوشامدگویی به میهمانان در بخشی از سخنان خود گفت: «... ما برای فهم یکدیگر باید مساعی بیش‌تری به‌خرج دهیم، چرا که تفاهم مبنای حل اختلافات است. این نمایشگاه تلاشی است در همین راستا. هنر معاصر وسیله‌ای کارآمد است که کشورهای عضو را به یکدیگر می‌پیوندد... این نمایشگاه

غالب هنر معاصر در این کشورهاست. هویت ملی بیش تر کشورهای جنوب به تاراج استعمار فرهنگی رفته است و هنرمند نوگرا به جست و جوی آن برآمده است.

۲ - سنت

معمولاً سنت را به قومیت و عصبیت تعبیر می کنند. نظر شایع این بوده است که سنت با نوآوری منافات دارد. و برای پیشرفت باید ارزش های فرهنگی مورد قبول جامعه را کنار زد. سنت به گذشته تعلق دارد و برای رفتن به سوی آینده، باید از سر راه برداشته شود.

آثار ارایه شده در نمایشگاه بر این نکته تأکید داشتند که سنت به گذشته تعلق ندارد و از زندگی اجتماعی مردم تفکیک ناپذیر است. در بسیاری از کشورهای جنوب سنت با توسعه همراه گردیده است. اصولاً کشورهای جنوب نسبت به کشورهای شمال به مفهوم مستقلی از هنر رسیده اند. سنت نزد غربیان اضافه باری است که باید به دور افکنده شود تا کشتی توسعه سبک تر و سریع تر به پیش براند. اما کشورهای جنوب توسعه را مکمل سنت تلقی می کنند، چرا که سنت ها حالت پویا دارند. نهایت این که اگر عناصر مقوم سنت درست و سنجیده گزینش گردند در آن صورت منافاتی با توسعه ندارند. سنت های بومی، ارزش ها، اسطوره ها، شعایر و باورها واقعیت های غیرقابل انکاری هستند که در هنر معاصر کشورهای جنوب نیز انعکاس شایسته ای پیدا کرده اند.

۳ - علایم، نمادها و خط نوشته ها

بیان هنری متکی بر باورهای دینی در هنر معاصر کشورهای جنوب هرگز به فراموشی سپرده نشده است. کشور جمهوری اسلامی ایران بدون اغراق در این زمینه سرآمد اقوان است. همان طور که برجستگی آثار نقاشان ایرانی در نمایشگاه جا کار تا کاملاً محسوس و مشهود بود. در این زمینه آثاری از آقایان نگارنده افشار و نصرالله

گفت و گوهای سیاسی کشورهای عضو را کامل می کند. ما در این نمایشگاه در واقع مردم کشورهای عضو را دیدار می کنیم چرا که هنر هر کشوری آینه تمام نمای ارزش های مردم آن کشور است. اغراق نخواهد بود اگر بگوییم نمایشگاه به یک جشنواره هنری متشکل از رنگ ها و سبک هایی تبدیل شده است که روح واحدی بر آن ها حاکم است. هنر مدرن دیگر محصور در مفاهیم اروپایی و امریکایی نیست. امروز سمت و سوی این حرکت، مفهوم آمیخته شمال - جنوب از هنر معاصر است. این مفهوم مسیر تازه ای برای فهم و پذیرش تنوعات و ابداعات در هنر معاصر جهان به وجود می آورد.» وزیر فرهنگ اندونزی در پایان از کشورهای شرکت کننده و از هنرمندان و شخصیت های فرهنگی - سیاسی حاضر در مراسم تشکر کرد. آن گاه نمایشگاه هنر معاصر در کشورهای غیرمتعهد توسط رئیس جمهور اندونزی افتتاح گردید. در مراسم افتتاح علاوه بر هنرمندان و صاحب نظران هنری دعوت شده، سفرا و نمایندگان سیاسی - فرهنگی کشورهای غیرمتعهد در اندونزی نیز حضور داشتند.

بخش های پنجگانه نمایشگاه عبارت بود از:

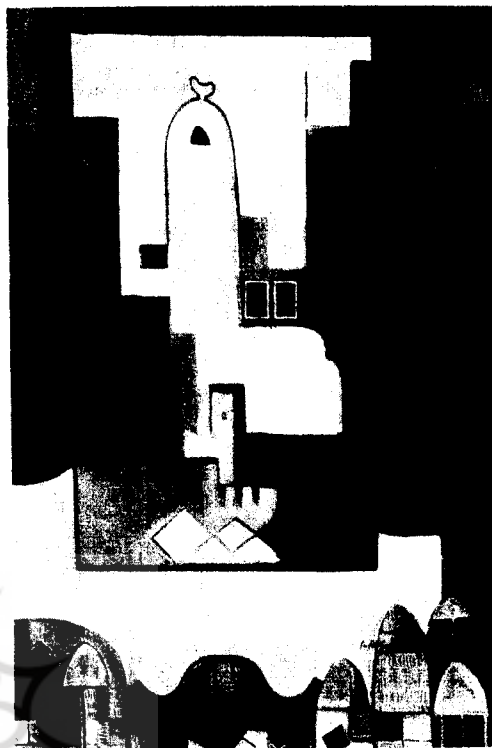
۱ - مواجهه، پرسش ها و چالش

هنر معاصر در کشورهای جنوب در مواجهه با هنر معاصر در کشورهای شمال هویت تازه ای می یابد. این مواجهه صرفاً تضاد یا مخالفت با هنر معاصر غربی نیست. بلکه باید آن را نوسازی روند هنر معاصر در کشورهای جنوب به حساب آورد. روندی که مستقل است و می رود تا خلاء فرهنگی و بلا تکلیفی را در زمینه مذکور چاره کند و مانع از خود بیگانگی و خود کم بینی فرهنگی در عرصه هنر معاصر گردد. برای هنرمند نوگرای کشورهای جنوب پرسش های تازه ای پیدا شده است. و نیز جست و جو برای بازیابی هویت ملی وجه

افجهای به نمایش درآمد که تحسین بینندگان را برانگیخت. به گفته هنرمندان شرکت‌کننده در نمایشگاه که پیش از آن گمان می‌بردند ایران پس از انقلاب اسلامی هنر مدرن را ترک گفته است، آثار هنرمندان ایرانی بسیار چشم‌گیر و قابل توجه بود. بعضی‌ها این آثار را گفت‌وگو با بطون ناگفتنی واقعیت تعبیر کردند. عده‌ای نیز این آثار را علاوه بر اسطوره و ارزش، مشتمل بر سبکی خاص دانستند که با زبانی نو تجارب دینی و عرفانی را منتقل می‌کنند.

۴ - اندام

تاکنون هنر با ملاحظات عقلانی اندام آدمی را مورد توجه قرار می‌داده و نقش اجتماعی و فرهنگی آن بیش از واقعیت فیزیکی و طبیعی‌اش مورد تأکید بوده است. هنر معاصر در کشورهای جنوب به کشف این مقوله به‌عنوان واقعیتی طبیعی پرداخته و بین این جنبه و جنبه

شرکت‌کنندگان و آثار

در نمایشگاه هنر معاصر در کشورهای غیرمتعهد ۳۴ کشور عضو با ۳۵۰ اثر در زمینه‌های نقاشی، مجسمه‌سازی، گرافیک و غیره شرکت کرده بودند. کشورهای شرکت‌کننده عبارت بودند از: ایران، چین، مصر، هند، بنگلادش، برونی، شیلی، کلمبیا، کرواسی، کویت، عراق، اردن، کویت، ماداگاسکار، مالزی، نیکاراگوئه، نیجریه، کره شمالی، ژاپن، پاکستان، فیلیپین، قطر، عربستان سعودی، سنگال، سنگاپور، سودان، تایلند، سوریه و...

در کنار نمایشگاه مذکور نمایشگاهی نیز از آثار هنری هنرمندان اندونزیایی برپا بود که چشم‌انداز وسیع‌تری را از هنر معاصر در اندونزی فراهم می‌آورد. دیدار از موزه‌ها و گالری‌های شخصی نیز در دستور کار برگزارکنندگان نمایشگاه بود. در طول این دیدارها نماینده شرکت‌کننده از ایران با صاحبان این گالری‌ها و موزه‌ها، در باره هنر معاصر ایران به تفصیل به گفت‌وگو پرداخت که در خلال آن بسیاری از این افراد برای دیدار از آثار هنرمندان ایرانی و احیاناً خرید آن‌ها اشتیاق نشان دادند. قرار شد که در مناسبتی خاص از آن‌ها برای دیدن آثار مذکور دعوت به عمل آید.

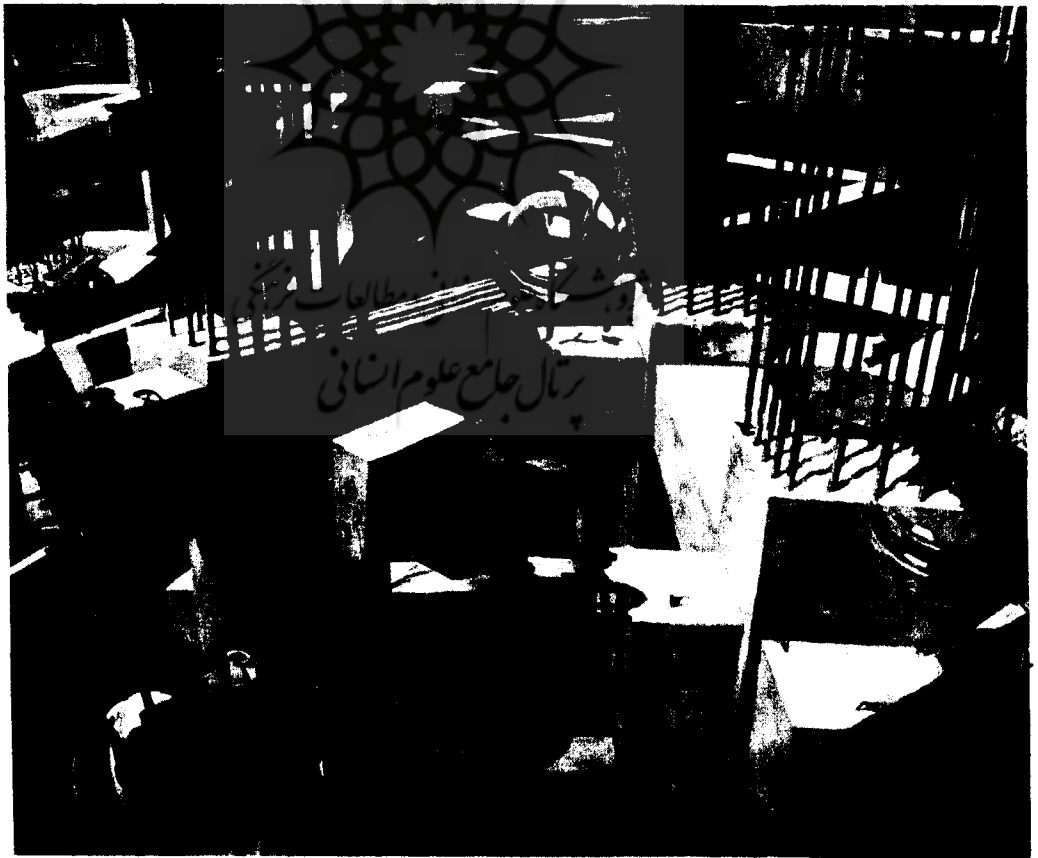
سمینار

در سمینار ۱۰ سخنران برجسته از آفریقا، خاورمیانه، امریکای لاتین شرکت داشتند. علاوه بر افراد مذکور منتقدان هنری دیگری نیز از امریکا، انگلستان و استرالیا سخنرانی کردند. متن مقالات ارائه‌شده به دلیل اهمیت آن‌ها به تدریج در فصلنامه هنر درج خواهد شد. در طول سمینار حضور فعال ایران محسوس بود و ضمن تماس‌های طولانی با تمامی کشورهای شرکت‌کننده نقش فرهنگی-ارزشی هنر معاصر در ایران برای اعضا تبیین گردید. محور گفت‌وگوها با سایر شرکت‌کنندگان موارد ذیل بود:

فرهنگی آن نوعی موازنه برقرار ساخته است. در میان آثاری که بدن آدمی را سوژه قرار داده بودند بر جنبه کنایی بدن به‌عنوان سمبل قدرت، بارآوری و رشد و نیز بر عشق، خانواده، مادری و محبت تأکید شده بود. فضا جنبه دیگری بود که در ارتباط با اندام مطرح شده بود و تقابل جهان صغیر و کبیر براساس باورهای قومی و دینی به زیبایی بازنمایی گردیده بود.

۵ - فضا، زمین و انسان

فاجعه محیط‌زیست هم در شمال و هم در جنوب معضلی بین‌المللی به حساب می‌آید. بنابراین محیط‌زیست تلویحاً تنگنا و معضل نیز معنی می‌دهد. هنر معاصر در کشورهای جنوب با نگاهی انتقادی به کشف و طرح معضلات مربوط به محیط‌زیست همت گماشته بود. اما در بیان هنری هنرمندان در حول و حوش این موضوع نوعی ابهام و سردرگمی به چشم می‌خورد. بدون شک مشکل محیط‌زیست مشکل کشورهای جنوب نیز هست. بنابراین در کشورهای جنوب آثار هنری بسیاری وجود دارد که با آثار هنری کشورهای غربی در این زمینه مشابهت دارند. این‌گونه آثار از آن‌جا که نوعی وحدت بشری را اشاعه می‌دهند و با هم‌دلی با دیگر آدمیان در صدد جلوگیری از تحقق فاجعه‌ای جهانی برمی‌آیند درخور تحسین و تشویق‌اند. آنچه آثار هنرمندان کشورهای جنوب را از نمونه‌های غربی آن جدا می‌کرد این بود که در بسیاری از این آثار بر مشکل محیط‌زیست از دریچه باورها و اعتقادات قومی و ملی نگاه شده بود. در این کشورها محیط‌زیست از رابطه بین فضا، زمین و انسان پرده برمی‌دارد. در بسیاری از سنت‌ها محیط‌زیست دربردارندهٔ مایحتاج زندگی انسانی است: هوا، خاک و آب. در آثاری که پیرامون این موضوع خلق شده بود بر حفظ تعادل و توازن بین انسان و محیط و نیز بر این نکته که انسان مرکز و محور عالم و واقعیت نیست تأکید شده بود.

- ۱- ضرورت هم‌دمی هنر معاصر با ارزش‌های دینی و قرآن کریم (در گفت‌وگو با کشورهای مسلمان)،
- ۲- ضرورت تأکید بر هویت ملی و فرهنگی در هنر معاصر برای ثبات فرهنگی در دوره نظم‌نوین جهانی،
- ۳- ضرورت اجتناب از بازنمایی بدن با تأکید بر جنبه‌های شهوانی آن در هنر معاصر،
- ۴- ضرورت گسترش ارتباطات فرهنگی و هنری بین کشورهای عضو.

در روزهای برگزاری سمینار طی نشست‌ها و گفت‌وگوهای متعددی که با کارشناسان، مسئولان و میهمانان شرکت‌کننده برقرار گردید، اهداف و دیدگاه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در زمینه ترویج، نشر و گسترش فرهنگ و هنر اسلامی تشریح شد و درباره کمیّت و کیفیت فعالیت‌ها و خلاقیت‌ها در زمینه هنرهای تجسمی، موسیقی، تئاتر و سینما توضیحات مفصلی ارائه گردید. اکثر نمایندگان کشورها، مضامین انسانی و عاطفی موجود در آثار هنری کشورمان را تحسین می‌نمودند و خواستار گسترش همکاری‌های هنری بودند.

طی مراسم سمینار و هنگام بحث از مضامین نو در هنر، نماینده جمهوری اسلامی ایران، ارتباط بین مضمون اثر و نظریه هنرمند را بر مبنای فلسفه هنر در اسلام تبیین کرد که با استقبال حضاران روبه‌رو شد. پس از سمینار مدعوین خواستار اطلاعات بیشتر تر و معرفی کتاب و نشریه شدند که در اختیارشان قرار گرفت.

سمینار و نمایشگاه از هر حیث با موفقیت برگزار شد. هم‌آهنگی و برنامه‌ریزی کمیته‌ها بسیار خوب بود. برخورد مسئولان و دست‌اندرکاران نمایشگاه و سمینار با افراد و محبت و خونگرمی آن‌ها که ویژگی مردم اندونزی نیز هست قابل تحسین بود.

اندونزی پرجمعیت‌ترین کشور مسلمان جهان به‌شمار می‌رود. در کنار آسمان‌خراش‌های جاکارتا که به

سنت‌ها به دیده تحقیر می‌نگرند، نهضت بازگشت به خویشتن اسلامی در میان جوانان پا گرفته است. جوانان مسلمان جاکارتا علاقه و اشتیاقی فراوان به ایران اسلامی دارند و بیش‌تر آن‌ها کشور ما را کعبه آمال دینی خود تلقی می‌کنند. زمینه گسترش همکاری‌های فرهنگی و هنری بین دو کشور کاملاً فراهم است و هر دو کشور از این همکاری‌ها بهره‌های فراوان خواهند برد. این موضوع با سفیر جمهوری اسلامی ایران در اندونزی، جناب آقای محسن نبوی، در میان گذاشته شد. ایشان بر اهمیت توجه بیش‌تر مسئولان و دست‌اندرکاران فرهنگ و هنر کشورمان به زمینه بسیار مساعد برای همکاری در دو حوزه مذکور تأکید نمودند. قرار شد موارد مذکور پیگیری گردد.

آقای نبوی در طول مأموریت چندماهه خویش در اندونزی در سطحی گسترده زمینه همکاری‌های فرهنگی و هنری را بین دو کشور فراهم آورده‌اند و خود نیز در کشور مذکور دارای وجهه‌ای فرهنگی هستند. اساتید و دانشجویان مسلمان دانشگاه‌های اندونزی طی ملاقات‌هایی که با نماینده ایران داشتند مساعی بی‌دریغ فرهنگی سفیر جمهوری اسلامی ایران را ستودند. ما نیز برای ایشان موفقیت‌های بیش‌تری آرزو مندیم.

پایان

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی